

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ: ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

УДК: 811.161.2'373(045)

Грудок-Костюшко М. О.

У статті обґрунтовано доцільність реалізації компетентнісного підходу в формуванні діалогової компетентності учнів загальноосвітніх шкіл, представлено аналіз наукової літератури.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенції, діалогова компетентність.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ОБРАЗОВАНИИ: ФОРМИРОВАНИЕ ДИАЛОГОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

Грудок-Костюшко М. А.

В статье обоснована целесообразность реализации компетентностного подхода в формировании диалоговой компетентности учащихся общеобразовательных школ, представлен анализ научной литературы.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенции, диалоговая компетентность.

COMPETENCE APPROACH IN EDUCATION: THE FORMATION OF THE INTERACTIVE COMPETENCE OF SCHOOLCHILDREN

Grudok-Kostyshko M.

In the article written by analysis of the scientific literature about the expedience implementation in shaping of the dialogue competence of schoolchildren is presented.

Keywords: competence approach, competence, dialogue competence.

Актуальність статті. Пріоритетом розвитку сучасної вітчизняної системи освіти є компетентнісний підхід, відповідь на вимоги часу, що висувається до якості освіти. За умов успішної реалізації компетентнісного підходу навчальна діяльність учнів проєктується на вдосконалення їхніх компетенцій, сприяє інтелектуальному, духовному й культурному розвитку, формуванню здатності швидко й конструктивно реагувати на важливі суспільні запити й потреби сьогодення. Саме він передбачає набуття учнями знань, умінь і навичок для вільного володіння мовою як інструментарієм мислення й комунікації. У концепції навчання рідної (державної) мови в школах України відзначається, що необхідно активізувати пошукові дослідження ряду концептуальних питань, якими є система роботи над збагаченням мовлення школярів власне українською лексикою та фразеологією, формування в учнів культури мовлення і мовленнєвого спілкування, зокрема діалогічного, естетичне виховання у процесі навчання рідної мови тощо. Розвиток діалогічного мовлення необхідний для повноцінного спілкування з однолітками та дорослими у всіх життєвих ситуаціях.

Мета статті – а) обґрунтувати базові положення щодо компетентнісної парадигми освіти; б) представити структурну багату вимірність педагогічного явища компетентності; в) проаналізувати концептуальні засади компетентнісного підходу щодо формування діалогової компетентності в учнів загальноосвітніх шкіл.

Аналіз актуальних досліджень дозволяє стверджувати, що формування діалогової компетентності потребує звернення до компетентнісного підходу. Проблема компетентнісного підходу була предметом дослідження вітчизняних та іноземних науковців.

За висновками Т. Ковальової, ідея компетентнісного підходу для сучасної школи – це насамперед ідея відкритого замовлення на зміст освіти [1; 2;]. На думку Н. Бібік, І. Зимньої, О. Лебедева, О. Овчарука та ін., з позицій компетентнісного підходу рівень освіченості визначається здатністю вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань. Компетентнісний підхід не заперечує значення знань, але він акцентує на здатності використовувати отримані знання для вирішення проблем. За такого підходу цілі освіти описуються в термінах, що відображають нові можливості педагогів і учнів, зростання їхнього особистісного потенціалу.

Можна констатувати, що серед ключових компетентностей, що нині відокремлені як орієнтири для визначення результативності освітнього процесу в Україні, виділяється навчальна, соціальна компетентність в інформаційних і комунікаційних технологіях, економічна, загальнокультурна, валеолого-оздоровча і громадянська. Незалежно від класифікації ключових компетентностей діалогово-дискурсивна компетентність є інваріантом в шкільних програмах, присвячених компетентнісному підходу в освіті, бо саме ця компетентність здатна забезпечити якісне та ефективне буття особистості в різних сферах її життєдіяльності. Таким чином, мова йде про зміну одиниць організації змісту освіти і зміну способів оцінки ефективності процесу освіти (оцінка якості).

Характеристика компетентності як педагогічного явища видається складною та неоднозначною, оскільки поняття «компетенція» і «компетентність» одними авторами (Л. Бахман, Ф. Бацевич, Д. Іванов, М. Кенел, Дж. Куллахан, Г. Митрофанов, С. Севиньон, О. Соколова, Д. Хаймз, Г. Халаш та ін.) вживаються як синоніми [3, 4], причому подекуди як характеристика одного явища (в загальній частині Державного стандарту вжито «компетентність», а в характеристиці освітніх галузей «Мови і літератури», «Суспільствознавство» – «компетенція»). Означений авторами синонімічний ряд «компетенція» і «компетентність» доповнюється такими термінами, як «загальні, або ключові, вміння», «базові вміння», «фундаментальні шляхи навчання», «ключові кваліфікації», «кроснавчальні вміння або навички», «ключові уявлення», «опори або опорні знання» тощо. Усі вони не є тотожними і відображають різні погляди та різні підходи. Проте в основі педагогічних концепцій лежить ідея необхідності формування компетентної особистості, здатної застосовувати знання, уміння та досвід відповідно до ситуації.

Визначення понять «компетенції» та «компетентності», їх співвідношення між собою, змістове наповнення трактуються окремими авторами по-різному. У словниках, енциклопедіях та науковцями (О. Овчарук, М. Пен-

тилюк, Н. Тализіна, Р. Шакуров та ін.) – доводиться змістова і структурна різниця понять «компетенція» і «компетентність». За висновками Д. Ушакова, під компетентністю слід розуміти обізнаність, авторитетність, а під компетенцією – коло питань, явищ, у яких ця особа має авторитетність, пізнання, досвід, коло повноважень]; за А. Москвіним, компетенцією є знання, досвід, обізнаність у якій-небудь галузі, а компетентність є здатністю особи виконувати певний вид роботи, наявність достатнього запасу знань для винесення обґрунтованого судження з якого-небудь питання; за А. Хуторським, компетенція визначається як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які задаються відносно певного кола предметів і процесів та необхідних, щоб якісно, продуктивно діяти відносно них. Компетентність автор розглядає як володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності [4, с. 60]. На думку М. Пентилок, «компетенція» і «компетентність» співвідносяться як загальне і конкретне, компетентність може мати людина, яка має конкретні знання в певній галузі [5]. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу зробити висновок про те, що компетентність – це інтегративний результат освіти, який включає такі компоненти: знання, що передбачають переведення різноманітної інформації у форму власної діяльності; уміння використовувати це знання в конкретній ситуації, навичка (діяльність), тобто розуміння, за допомогою якого способу можна здобути це знання; цінності, критичне мислення, тобто адекватне оцінювання себе, важливості конкретного знання для власної діяльності.

За таких умов доцільно керуватись офіційними освітянськими джерелами. В наказі Міністерства освіти і науки України «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» компетентність визначається «як загальна здатність, яка базується на знаннях, уміннях, цінностях, нахилах, набутих завдяки навчанню». Таке трактування поняття компетентності дозволяє підкреслити, що компетентність визначається як результат навчання. Цей висновок добре узгоджується з важливими ідеями цього документа «...навчальна діяльність у кінцевому результаті повинна не просто дати людині суму знань, умінь чи навичок, а сформувати рівень компетенції», а також «компетенція є інтегрованим результатом навчальної діяльності учнів. [6, с. 3]».

Науковцями виокремлюються різні види компетентностей. Наприклад, соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні, саморозвитку і самоосвіти, продуктивної творчої діяльності; мотиваційні, загальнокультурні, громадянська, підприємницька, соціальна, ІКТ-компетентність т. ін. Така складність, комбінаційність цього педагогічного явища, на погляд науковців (Л. Гузєв, А. Маркова, О. Овчарук, І. Родигіна, А. Тряпцін та ін.), зумовлює виокремлення певних структурних елементів поняття «компетентність», зокрема:

- знання, пізнавальні навички, практичні навички, стосунки, емоції, цінності та етика, мотивація;
- ключові компетентності, узагальнені предметні компетентності, прикладні предметні компетентності;
- спеціальна компетентність (володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професій-

ний розвиток) соціальна компетентність (володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співробітництвом, а також відповідними прийомами професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці), особистісна компетентність (володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості), індивідуальна компетентність (володіння прийомами самореалізації й саморозвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження);

- соціальна компетентність (здатність діяти в соціумі з урахуванням позицій інших людей), комунікативна компетентність (здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння), предметна компетентність (здатність аналізувати і діяти в різних галузях людської культури).

А. Хуторський пропонує трирівневу ієрархію: ключові, загально-предметні, предметні [4] і доводить необхідність проектування та опису певних компетентностей в нормативних документах, навчальній та методичній літературі, а також у відповідних вимірниках загальноосвітньої підготовки школярів через виокремлення таких структурних компонентів: 1) назва; 2) тип у загальній ієрархії (ключова, загальнопредметна, предметна); 3) коло реальних об'єктів дійсності, відносно яких уводиться компетентність; 4) соціально-практична зумовленість і значущість (для чого вона є необхідною в соціумі); 5) смислові орієнтації учня, особистісна значущість (для чого учню необхідно бути компетентним); 6) знання про коло реальних об'єктів; 7) уміння та навички, які стосуються цього кола реальних об'єктів; 8) способи діяльності стосовно до них; 9) мінімально необхідний досвід діяльності учня у сфері цієї компетентності (за ступенями навчання); 10) індикатори-прикладні, зразки навчальних та контролюючих завдань з визначення ступеня (рівня) компетентності учня (за ступенями навчання). Важливими також для розуміння предмета дослідження є виокремлені А. Хуторським функції компетентності в системі освіти:

- *стосовно особистості того, хто навчається, вони:* відображають та розвивають особистісні смисли учня в напрямі об'єктів, що вивчаються ним; характеризують діяльнісний компонент освіти учня, ступінь її практичної підготовки; задають мінімальний досвід предметної діяльності; розвивають можливість розв'язувати у повсякденному житті реальні проблеми – від побутових до виробничих та соціальних; є багатовимірними, тобто охоплюють та розвивають усі основні групи особистісних якостей учня; є інтегрованими характеристиками якості підготовки учнів; у сукупності визначають та відображають функціональну грамотність учня;

- *відносно ЗУНів (знання, уміння, навички):* не протистоять ЗУНам, а перебуваючи в різних площинах, перетинаються з ними; містять у собі низки ЗУНів; пов'язані зі здатністю осмислено використовувати комплекс знань, умінь та способів діяльності з міждисциплінарного кола питань; забезпечують оволодіння комплексною освітньою процедурою, яка має особистісно-діяльнісний характер;

- *щодо структури та змісту освіти:* надають можливості конструювати цілі, зміст освіти (освітні стандарти) та освітні технології у системному

вигляді; є метапредметними, тобто через окремі елементи чи цілісно є присутніми в різних навчальних предметах та освітніх галузях; є багатофункціональними, оскільки дозволяють учневі розв'язувати проблеми з багатьох сфер життя; формуються засобами змісту освіти;

- *відносно засобів діяльності*: дозволяють використовувати теоретичні знання для розв'язання конкретних задач; дозволяють розробити чіткі вимірники з перевірки успішності їх засвоєння учнями; перевіряються у процесі виконання певного комплексу дій.

Множинність підходів до визначення структури компетентності та різноманіття відокремлених структурних компонентів не є випадковими. Вони свідчать про об'єктивну складність цього педагогічного явища.

В чинній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів з орієнтацією на рекомендації Ради Європи з мовної освіти ціллю навчання української мови визначено в термінах комунікативної компетентності, перевага надається розвитку усіх видів комунікативної компетентності: мовленнєвої, мовної, соціокультурної та діяльнісної (стратегічної). Єдиного погляду на визначення та співвідношення між термінами «мовна/мовленнєва компетентність» та «мовна/мовленнєва компетентність» у науково-методичній літературі немає. Здебільшого, про мовну і мовленнєву компетентність йдеться у дослідженнях психологів, у роботах лінгвістів – про відповідну компетентність.

А. Богуш переконливо доводить, що мовна компетентність – це засвоєння й усвідомлення мовних норм, що склались історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєнії, семантиці, в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови, а мовленнєву компетентність науковець визначає як вміння адекватно та доречно користуватися мовою на практиці в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності [7]. Науковець також розрізняє мовну і мовленнєву компетентності, а в мовленнєвій компетентності: лексичну, фонетичну, граматичну, діалоговічну та комунікативну. На думку А. Богуш, діалоговічна компетентність – це розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатись із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей. Діалоговічна компетентність – володіння діалоговими і монологовими техніками спілкування, технікою ведення дискусій, технікою упізнавання невербальної знакової системи, технікою роботи з текстовим матеріалом тощо.

Комунікативна компетентність, на думку Н. Гузель [8], відрізняється від комунікативної компетентності тим, що представляє собою здатність установлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а комунікативна компетентність – результат набутого комунікативного досвіду. До структури комунікативної компетентності входить діалогічна складова, або діалогічна компетентність (поряд з монологічною, полілогічною). Під діалогічною компетентністю розуміють знання, досвід, обізнаність у діалогічному спілкуванні. У цьому випадку діалогічна компетентність – це результат досвіду ведення діалогу і ціль.

У понятті «діалогова компетентність» закладені ідеологічні інтерпретації змісту освіти, що формується від результату. Проблема діалогової компетентності розглядалась у працях М. Байматової та Н. Гузель. Діалогова компе-

тентність, на думку М. Байматової, це здатність вести діалог та необхідні знання до цього. Вчена наголошує, що діалогічна взаємодія повинна бути саме метою навчання [9]. Н. Гузель розглядає діалог в освітньому просторі початкової школи. Під діалоговою компетентністю дослідниця розуміє здатність устанавлювати та підтримувати контакти з іншими людьми в діалозі, а саме – бути компетентним як у говорінні, також і у слуханні.

Таким чином, під *діалоговою компетентністю* розуміємо здатність створювати власний діалог залежно від ситуації, обґрунтовуючи власну позицію та апелюючи до думок опонента.

За результатами проведеного аналізу можна виокремити чотири аспекти реалізації компетентнісного підходу в шкільній освіті: 1) ключові компетентності; 2) узагальнені предметні вміння; 3) прикладні предметні вміння; 4) життєві навички. Просування по кожному з них сприятиме підвищенню компетентності випускників, їхній готовності до роботи і життя після школи.

Література:

1. Клепко С.Ф. «Компетенізація освіти»: обмеження і перспективи / С.Ф.Клепко // Постметодика. – 2005. – № 1. – С. 5-14.
2. Бершадский М.Е. Консультации: целеполагание и компетентностный подход в учебном процессе / М.Е. Бершадский // Педагогические технологии. – 2009. – №4. – С. 89-94.
3. Корсакова О. Дидактичні підходи до оновлення змісту освіти / О. Корсакова. // Відкритий урок. – 2006. – № 3. – С. 3-15.
4. Хуторской А.В. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А.В. Хуторской, Л.Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: межвузовский сб. науч. тр. / под ред. А.А.Орлова. – Тула: Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л.Н. Толстого, 2008. – Вып. 1. – С. 117-137.
5. Пентилок М.І. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / М.І. Пентилок. – К., 2004. – 400 с.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти». Наказ МОН та АПН України від 04.09.2000 р. № 428/48 / Початкова школа. – 2000. – № 11. – С. 31-33.
7. Богуш А.М. Педагогічні нотатки та роздуми / А. М. Богуш. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПКС. Лтд”, 2001. – 224 с.
8. Гузель Н. А. Формирование диалогической культуры младших школьников в речевом взаимодействии / Н. А. Гузель. — Мн. : Адукацыя і выхаванне, 2006. — 50 с.
9. Байматова М. С. Диалоговая компетентность в профессиональном развитии учителя начальных классов / М. С. Байматова // Начальная школа. Плюс до и после. – 2004. – № 12. – С. 12-16.

COMPETENCE APPROACH IN EDUCATION: THE FORMATION OF THE INTERACTIVE COMPETENCE OF SCHOOLCHILDREN.

Grudok-Kostyshko Marina

Abstract. *The report. In the article «Competence approach in education: the formation of the interactive competence of schoolchildren» written by Grudok-Kostyshko M. presents the analysis of the scientific literature about the expedience implementation in shaping of the dialogue competence of schoolchildren.*

The priority of the development of modern education is the competence approach. Educational activities include the development of competencies. Competence approach involves students acquiring knowledge and skills for proficiency in the language as tools for thinking and communication.

In the article the basic data of the educational paradigm of the competency was proved and analyzed the need of the creation of the interactive competence.

Competence approach is the application of knowledge to solve problems. Key competencies separated as a guide to determine the effectiveness of the educational process in Ukraine, stands educational, social competence in information and communication technology, economics, general cultural, valueological and civil competence. Dialog discursive competence is the invariant of the concept «competence» and «competency» according to the authors (L. Bachmann, F. Batsevych, D. Ivanov, N. Canal, G. Kullahan, G. Mitrofanov, S. Sevynon, Sokolov, D. Haymz, G. Halash etc..). But in dictionaries, encyclopedias there are semantic and structural differences of concepts «competence» and «competency».

The analysis of the psychological and educational literature allows to conclude that competence is the result of integrative education which includes the following components: knowledge, skills, values, critical thinking. The problem of interactive competence was overviewed in the works of Baymatovoyi and Guzel. Interactive competence is the ability to create the dialogue based on the situation, justifying their position and appealing to the thoughts of the opponent.

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ПЛЮРАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Удк: 378

Варфоломєєва Ю.Ю.

В статті розглянуто поняття плюралізму з точки зору різних різних наукових галузей. Здійснено аналіз міжкультурного плюралізму як педагогічної проблеми та окреслено основні компоненти феномену.

Ключові слова: *плюралізм, політкоректність, рефлексія.*

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ПЛЮРАЛИЗМА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В статье рассматривается понятие плюрализма с точки зрения ученых разных отраслей науки. Выполнен анализ межкультур-